

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟ สำหรับเด็กปฐมวัย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ในโรงเรียนเครือข่าย มหาวิทยาลัยสวนดุสิตนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
  - 1.1 ความหมายและความสำคัญของการมีส่วนร่วม
  - 1.2 ลักษณะการมีส่วนร่วม
  - 1.3 กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน
  - 1.4 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
2. แนวคิดเกี่ยวกับทักษะสมอง-อีเอฟ
  - 2.1 ความหมายของทักษะสมอง-อีเอฟ
  - 2.2 องค์ประกอบของทักษะสมอง-อีเอฟ
3. ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟ
  - 3.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟ
    - 3.1.1 ทฤษฎีมานุษยนิยมตามแนวความคิดของ Maslow
    - 3.1.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพตามแนวคิดของFreud และ Erikson
    - 3.1.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาตามแนวคิดของ Piaget
    - 3.1.4 ทฤษฎีวัฒนธรรมทางสังคมของ Vygotsky
  - 3.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิด

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 54 ได้ระบุว่ารัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย รัฐต้องดำเนินการให้เด็กเล็กได้รับการดูแลและพัฒนา ก่อนเข้ารับการศึกษา ตามวรรคหนึ่งเพื่อพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้สมกับวัย โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย เช่นเดียวกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 ในส่วนของแผนยุทธศาสตร์ที่ 6 การพัฒนาประสิทธิภาพของระบบบริหารจัดการศึกษา เป้าหมายที่ 3 ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนและพื้นที่(สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา,2560)

การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศ มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนทัศน์ปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นยินยอมปฏิบัติตาม (compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (commitment) ได้อย่างสมัครใจ และเต็มใจ (วันชัย วัฒนศัพท์, 2544) แต่อย่างไรก็ตาม การเข้ามามีส่วนร่วมนั้นจำเป็นจะต้องมีขั้นตอน โดยคนจะเข้าร่วมในกิจกรรมทุกอย่าง อย่างน้อยต้องมีพื้นฐานความคิดในเรื่องของการมีส่วนร่วมอยู่ภายในใจ ไม่มากก็น้อย ทั้งนี้ หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจะรวมถึงการให้ความสำคัญต่อมนุษย์ ไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยี และควรคิดว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันมาตั้งแต่เกิด มีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่ง มีความสามารถพัฒนาชีวิต ให้ดีได้ถ้าได้รับโอกาสที่จะร่วมคิด ร่วมเข้าใจ และร่วมจัดการเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม (นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2547)

ความหมายและความสำคัญของการมีส่วนร่วม

สหประชาชาติ (United Nations, 1981, p. 11) ให้ความหมาย การมีส่วนร่วม (participation) ไว้ว่า 1) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา 2) การเข้ามามีส่วนร่วมให้เกิดการพัฒนา และ 3) การเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในเรื่องพัฒนา

อุทัย บุญประเสริฐ (2542, หน้า 152) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในกิจกรรมใด ๆ ให้ความช่วยเหลือและมีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อประชาชน ซึ่งมี 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

อมรวิรัช นาครทรรพ (2551) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วม คือ การมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกันเป็นกระบวนการที่ประชาชนสามารถกระทำการเปลี่ยนแปลงและควบคุมสภาพแวดล้อมของตนได้ และประชาชนเท่านั้นที่พัฒนาและเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิด หาทางเลือก หาทางแก้ปัญหา และลงมือกระทำด้วยตนเอง

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2547) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผล ที่มีผลกระทบต่อตนเองหรือชุมชน

Louise, (1998 อ้างถึงในเพ็ญศรี ไชยสำลี, 2559 หน้า80-82) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา หมายถึง การที่ทุกฝ่าย ต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกกระบวนการตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ร่วมการตัดสินใจเพื่อหาทางเลือกที่ดีที่สุดและเหมาะสม รวมไปถึงการดำเนินงานตามแผนเพื่อให้การดำเนินงานได้บรรลุตามเป้าหมาย เป็นความร่วมมือแบบหุ้นส่วน ซึ่งการใช้คำว่าหุ้นส่วน เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าโรงเรียนและครอบครัวเป็นสถาบันที่ต้องร่วมกัน

รับผิดชอบในเรื่อง การจัดการศึกษาของเด็ก ซึ่งมีผู้ปกครองที่มุ่งเน้นจะช่วยเด็กที่บ้านและผู้ปกครองที่อาสาสมัคร เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในสถานศึกษาอย่างแท้จริงในลักษณะหุ้นส่วน

จากความหมายของการมีส่วนร่วม สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้เข้ามาร่วมกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน ในลักษณะร่วมกันรับรู้ ร่วมคิด ร่วมลงมือปฏิบัติ ติดตามตรวจสอบและการประเมินผลร่วมกัน เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์ที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมด้วยกัน

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสำคัญต่อการจัดการศึกษา มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา สรุปได้ดังนี้ การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการพัฒนา เนื่องจากต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือกัน ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันและความรู้สึกการเป็นเจ้าของร่วมกันในแง่ของความรับผิดชอบเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืนจากการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจร่วมกันที่เกิดขึ้นเองในชุมชน เป็นผลดีทั้งต่อสถานศึกษาและชุมชน อาทิเกิดกระบวนการกลุ่มในการทำงานร่วมกันบนฐานของชุมชน เกิดประโยชน์สูงสุดในแง่การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างคุ้มค่า ทั้งทรัพยากรด้านบุคคล แรงงาน ทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งเกิดการปลูกจิตสำนึกด้านการจัดการศึกษาเพื่อเด็ก เยาวชนและคนในชุมชนร่วมกัน พ่อแม่ ผู้ปกครองถือว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยสนับสนุนให้เด็กทุกวัยโดยเฉพาะเด็กปฐมวัยได้มีการพัฒนาให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี การร่วมมือกับทางโรงเรียนจะเปรียบเสมือนเป็นการเพิ่มพลังในการพัฒนาเด็กอย่างต่อเนื่องที่เหมาะสมและสอดคล้องกันไป ในทิศทางเดียวกัน อันจะส่งผลให้เด็กมีความมั่นคงทางจิตใจและแสดงออกทางพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข(สุมน อมรวิวัฒน์ ,2545, นรินทร์ชัย พัฒนพงศา,2547,เมตต์ เมตต์การุณจิต,2547, จิตตวดี ทองทั่ว,2557)

ลักษณะการมีส่วนร่วม

มณฑล จันท์แจ่มใส (2551) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของบุคคลจะต้องมีและเกิดขึ้นมาโดยตลอด ทั้งนี้เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการ การบริหารจัดการดำเนินงานตามแผน การเสียสละกำลังแรงงานของบุคคล ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ กำลังเงินหรือทรัพยากรที่มีอยู่

ประชุม สุวดี (2551) ได้กล่าวถึงลักษณะเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของบุคคลเกิดจากพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1. เป็นบุคคลที่จะต้องมีความสามารถที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้มีศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น จะต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการวางแผนการบริหารจัดการ การบริการองค์กร ตลอดจนการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
2. เป็นบุคคลที่มีความพร้อมที่เข้ามามีส่วนร่วม กล่าวคือ ผู้นั้นจะต้องมีสภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และกายภาพที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมได้
3. เป็นบุคคลที่มีความประสงค์จะเข้าร่วม กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความเต็มใจสมัครใจที่จะเข้าร่วมเล็งเห็นผลประโยชน์ของการเข้าร่วมจะต้องไม่เป็นการบังคับหรือผลักดันให้เข้าร่วม โดยที่ตนเองไม่ประสงค์จะเข้าร่วม

4. เป็นบุคคลที่ต้องมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ เป็นผู้มีโอกาสที่จะเข้าร่วมซึ่งถือว่าเป็นการกระจายอำนาจให้กับบุคคลในการตัดสินใจ และกำหนดกิจกรรมที่ตนเองต้องการในระดับที่เหมาะสม บุคคลจะต้องมีโอกาสและมีความเป็นไปได้ที่จะจัดการด้วยตนเอง

กรมสามัญศึกษา (2554 อ้างถึงในเพ็ญศรี ไชยสำลี, 2559) ได้เสนอลักษณะการมีส่วนร่วม ดังนี้ 1. การมีส่วนร่วมคิดและตัดสินใจ หมายถึง การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญแล้วร่วมตัดสินใจทั้งในช่วงเริ่มต้น ช่วงวางแผนและช่วงปฏิบัติตามแผน 2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน หมายถึง การกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์กำหนด วิธีการและแนวทางการดำเนินงาน 3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ หมายถึง การทำประโยชน์ให้กับงานทั้งช่วยเหลือ ด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน หรือโดยการบริหารประสานงาน และขอความช่วยเหลือ 4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล หมายถึง การประเมินว่าการดำเนินงานบรรลุ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ทั้งการประเมินผลความก้าวหน้าและประเมินผลสรุปรวบยอด โดยสังเกตจากความชอบ และความคาดหวังซึ่งมีอิทธิพลสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมบุคคลได้

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และพรรณทิพย์ เพชรมาก (2551) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยได้ข้อสรุปลักษณะการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 6 ลักษณะ ได้แก่

1) การรับรู้ข่าวสาร (public information) การมีส่วนร่วมแบบนี้ ประชาชนเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2) การปรึกษาหารือ (public consultation) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและการตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังเป็นช่องทางการกระจายข่าวสารข้อมูลไปยังประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดความเข้าใจ และเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบทางเลือกการตัดสินใจ

3) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (public meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมและผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายวิธีการ เช่น การประชุมระดับชุมชน (community meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ (technical meeting)

4) การประชาพิจารณ์ (public hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ และมีความชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบังของผู้ที่มีส่วนได้และส่วนเสียของโครงการ การประชาคมและคณะกรรมการจัดประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และมีการแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบอย่างชัดเจน

5) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ซึ่งอาจจะดำเนินการโดยการเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นกรรมการที่มีอำนาจการตัดสินใจ

6) การใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงในเชิงการป้องกันและแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและการป้องกันสิทธิของตนเองอันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองควรจะได้รับ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้หลักเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้หลายประการ และประชาชนสามารถใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปแบบของปัจเจกหรือในรูปแบบกลุ่ม องค์กร ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

สรุปได้ว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมของบุคคลในการร่วมคิดและตัดสินใจ วางแผน ดำเนินการและประเมินผล การมีส่วนร่วมมีทั้งในระดับกิจกรรม ได้แก่ การรับรู้ ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การประชุมรับฟังความคิดเห็น การประชาสัมพันธ์ การลงประชามติ และการมีส่วนร่วมในระดับการบริหาร ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การใช้กลไกทางกฎหมาย

กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

Cohen and Uphoff (1980 อ้างถึงใน จิตตวดี ทองทั่ว, 2557 หน้า 73) ได้เสนอกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ขั้น ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วย
  - 1.1 การริเริ่มตัดสินใจ
  - 1.2 การดำเนินการตัดสินใจ
  - 1.3 การตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (implementation) ประกอบด้วย
  - 2.1 การสนับสนุนด้านทรัพยากร
  - 2.2 การบริหารและการประสานขอความร่วมมือ
  - 2.3 การให้ความช่วยเหลือสนับสนุน
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefits) ประกอบด้วย
  - 3.1 ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ
  - 3.2 ผลประโยชน์ทางสังคม
  - 3.3 ผลประโยชน์ส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมิน (evaluation)

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2541) ได้แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนตลอดจนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้น ๆ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผน เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางในการดำเนินงานและกำหนดทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทำประโยชน์แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงานหรือโดยการบริหารและประสานงานตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมชั้นประเมินผลโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่า โครงการนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย (formative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่ทำเป็นระยะ ๆ หรือการประเมินผลรวม (summative evaluation) ซึ่งสรุปรวบยอดโครงการทั้งหมด

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543, หน้า 143) กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ปกครอง 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ค้นหาปัญหา ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน 3) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติหรือดำเนินการ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล และ 5) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

สรุปได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วม มี 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นที่ 2) การระดมความคิดเห็น ขั้นที่ 3) การวางแผน ขั้นที่ 4) การดำเนินการ ขั้นที่ 5) การร่วมประเมินผล และขั้นที่ 6 การรับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งในงานวิจัยนี้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ตาม 6 ขั้นตอนนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยและการพัฒนารูปแบบหนึ่งที่ทำกับชุมชนและมีการเชื่อมโยงส่วนที่เป็นวิจัย (research) และส่วนที่เป็นการพัฒนา (หรือการแก้ปัญหา) (development) เข้าด้วยกัน ดังนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือชุมชนเข้ามาร่วมศึกษาปัญหาโดยกระทำร่วมกันกับนักวิจัยผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนเสร็จสิ้นการเสนอผลและการอภิปรายผลการวิจัย เป็นการเริ่มต้นของผู้คนที่อยู่กับปัญหา (problem people) ค้นหาปัญหาที่ตนเองมีส่วนร่วมกับนักวิชาการจึงเป็นกระบวนการที่ผู้คนในองค์กรหรือชุมชนมิใช่ผู้ถูกระงับ แต่เป็นผู้กระทำการที่มีส่วนร่วมกระตือรือร้นและมีอำนาจร่วมในการวิจัย (สิทธิธัญ ประพุทธินิติสาร. 2546)

Kemmis and Mc Taggart (2000) กล่าวว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการทำงานร่วมกันของนักวิจัยกับสมาชิกในชุมชน โดยที่แต่ละคนยอมรับในความเป็นเจ้าของโครงการวิจัยร่วมกันและตระหนักอยู่เสมอว่าความแตกต่างของความรู้และประสบการณ์ที่แต่ละคนมีอยู่สามารถจะนำไปใช้ร่วมกันเพื่อทำให้การวิจัยประสบความสำเร็จได้ ทุกฝ่ายจึงให้ความเคารพในความรู้และประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างเท่าเทียม
2. โครงการวิจัยเกิดขึ้นจากความไม่เท่าเทียมที่มีอยู่ในโครงสร้างพื้นฐานสังคม กลุ่มด้อยโอกาสหรือเสียเปรียบในสังคมมีโอกาสที่จะค้นพบคำตอบหรือความจริงอันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาของตน
3. เป้าหมายหลักการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือ การปลุกจิตสำนึกให้คนในสังคมเกิดความตระหนักในปัญหาและมีการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วยตนเอง

นอกจากนี้ Kemmis and Mc Taggart (1988) ได้เสนอขั้นตอนการดำเนินงานของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในแต่ละวงรอบ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ดังนี้ 1) การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางปฏิบัติการไว้ก่อนล่วงหน้าโดยอาศัยการคาดเดาแนวโน้มของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น 2) การ

ปฏิบัติการ เป็นการลงมือดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ 3) การสังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการและผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน 4) การสะท้อนกลับ เป็นการทวนระลึกถึงการกระทำตามที่ได้บันทึกข้อมูลไว้จากการสังเกตกระบวนการและผลการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ รวมทั้งประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการทบทวนและปรับปรุงแผนปฏิบัติการในวงจรกระบวนการวิจัยในรอบหรือเกลียวต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดของ Kemmis and Mc Taggart (1988) โดยขั้นตอนวิจัยเริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากผู้มีส่วนร่วมวิจัยปฏิบัติการได้แก่ พ่อแม่ผู้ปกครองและครูในโรงเรียนเครือข่าย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ มาร่วมปรึกษากัน เพื่อนำสู่ขั้นปฏิบัติการ คือ นำแผนลงปฏิบัติพร้อมสังเกตการณ์ในขณะดำเนินการตามกิจกรรมและสะท้อนผลการจัดกิจกรรมด้วยการประเมินหรือตรวจสอบ เพื่อนำข้อมูลจากการสะท้อนผลนำไปปรับปรุงและพัฒนาการวางแผนปฏิบัติในรอบต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับทักษะสมอง-อีเอฟ

ความหมายของทักษะสมอง-อีเอฟ Anderson; et al.(2002) กล่าวว่าทักษะสมอง-อีเอฟ เป็นกระบวนการคิดของสมองขั้นสูงที่ช่วยเชื่อมโยงประสบการณ์ในอดีตกับสิ่งที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบัน เพื่อช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมความคิด อารมณ์ การตัดสินใจ รวมทั้งการกระทำต่าง ๆ ของตนเอง ส่งผลให้บุคคลมีความมุ่งมั่นในการทำงานจนสามารถทำงานสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

Isquith, Crawford, Espy, and Gioia , (2005 อ้างถึงใน ดุษฎี อุประการ,2560) กล่าวถึง ทักษะสมอง-อีเอฟ คือ การทำงานประสานกันของสติปัญญาที่ทำให้งานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) ความคิดยืดหยุ่น คือ ความสามารถในการเปลี่ยนความสนใจจากสถานการณ์หนึ่งไปยังอีกสถานการณ์หนึ่ง 2) การยับยั้งชั่งใจ คือ ความสามารถในการตอบสนองหรือการกระทำจากสิ่งที่มากระตุ้นและหยุดพฤติกรรมได้ในช่วงเวลาที่เหมาะสม 3) การควบคุมอารมณ์ คือ ความสามารถในการตอบสนองทางอารมณ์ระดับกลางที่ไม่มากหรือน้อยเกินไป 4) ความจำขณะทำงาน คือ ความสามารถในการทำให้ข้อมูลใหม่อยู่เสมอและคงอยู่ตลอดการทำงาน และ 5) การวางแผน คือ ความสามารถในการคิดวางแผน นำไปใช้ดูผลการดำเนินการและตรวจสอบผลการดำเนินการตามแผน

สุภาวดี หาญเมธี(2561) ได้เรียบเรียงความหมายของทักษะสมอง-อีเอฟ จากนักวิชาการหลายท่านดังนี้

ทักษะสมอง-อีเอฟ ทำหน้าที่กำกับพฤติกรรมที่มุ่งสู่เป้าหมายของบุคคล ซึ่งให้เห็นถึงสิ่งที่บุคคลพึงกระทำให้เหมาะสมกับบริบท โดยคำนึงถึงความรู้และประสบการณ์ที่ผ่านมา สถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นตามมา ความคาดหวังในอนาคต คุณค่าและจุดมุ่งหมายในชีวิต EF จะช่วยให้บุคคลมีสำนึกของการเตรียมพร้อม สำนึกของภาระหน้าที่ มีการยืดหยุ่น และมีการร่วมมือ(Nadine Gaab)

ทักษะสมอง-อีเอฟ ทำหน้าที่กำกับพฤติกรรมที่มุ่งสู่เป้าหมายของบุคคล ซึ่งให้เห็นถึงสิ่งที่พึงกระทำให้เหมาะสมกับบริบทโดยคำนึงถึงความรู้และประสบการณ์ที่ผ่านมา สถานการณ์ที่เกิดขึ้นตามมา ความคาดหวังในอนาคต คุณค่าและจุดมุ่งหมายในชีวิต EF จะช่วยให้บุคคลมีสำนึกของการ

เตรียมพร้อม สำนึกของภาระหน้าที่ มีการยืดหยุ่น และมีการร่วมมือ (Seana Moran & Howard Gardner)

ทักษะสมอง-อีเอฟ คือ การกระทำที่บุคคลเป็นผู้กำหนดทิศทางเอง โดยกำหนดเป้าหมาย (goal) เลือกกระทำ (select) ลงมือกระทำ (enact) และดำรง (sustain) การกระทำนั้น ช้าลงช่วงเวลาหนึ่ง ๆ เพื่อไปให้บรรลุถึงเป้าหมาย โดยคำนึงถึงความเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ๆ รวมทั้งคำนึงถึงกระบวนการวิธีการของสังคมและวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดในระยะยาวที่บุคคลนั้นวางไว้

การทำงานเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของ EF พื้นฐาน 3 ด้าน (working memory, inhibitory control และ shift/cognitive flexibility) ทำให้เกิดการควบคุมพฤติกรรม นำไปสู่การจัดการเพื่อบรรลุเป้าหมาย มีความมุ่งมั่นที่จะทำให้ถึงเป้าหมายให้ได้ มีการจัดวางการงาน แก้ไขสิ่งที่ผิดพลาด เสียหาย ใส่ใจต่อเสียงสะท้อน และมีความยืดหยุ่นทั้งทางความคิดและพฤติกรรม (Barkley R 2011)

ทักษะสมอง-อีเอฟ คือ กระบวนการทำงานของสมองระดับสูงที่ประมวลประสบการณ์ในอดีตและสถานการณ์ในปัจจุบัน มาประเมิน วิเคราะห์ ตัดสินใจ วางแผน เริ่มลงมือทำ ตรวจสอบตนเอง และแก้ไขปัญหา ตลอดจนควบคุมอารมณ์ บริหารเวลา จัดความสำคัญ กำกับตนเอง และมุ่งมั่นทำงานบรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ (ปนัดดา ธนเศรษฐกร 2555)

สรุปทักษะสมอง-อีเอฟ เป็นกระบวนการทำงานของสมองส่วนหน้าที่ประมวลประสบการณ์ในอดีตและสถานการณ์ในปัจจุบันมากำกับตนเอง ให้สามารถควบคุมอารมณ์ ความคิด และการกระทำ เพื่อให้บรรลุไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจไว้ได้

องค์ประกอบของทักษะสมอง-อีเอฟ

ทีมวิชาการของสถาบันอาร์แอลจี ได้จัดการความรู้และแยกแยะ ทักษะสมอง EF เป็น 9 ด้านโดยจัดเป็น 3 กลุ่มทักษะ ได้แก่

กลุ่มทักษะพื้นฐาน

1. ทักษะความจำที่นำมาใช้งาน (working memory) คือ ทักษะจำหรือเก็บข้อมูลจากประสบการณ์ที่ผ่านมา และดึงมาใช้ประโยชน์ตามสถานการณ์ที่พบเจอเด็กที่มีเวิร์กกิ้ง เมมโมรี่ดี ไอคิวก็จะดีด้วย

2. ทักษะการยับยั้งชั่งใจ-คิดไตร่ตรอง (inhibitory control) คือ ความสามารถในการควบคุมความต้องการของตนเองให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม เด็กที่ขาดความยับยั้งชั่งใจจะเหมือน "รถที่ขาดเบรก" อาจทำสิ่งใดโดยไม่คิด มีปฏิกิริยาในทางที่ก่อให้เกิดปัญหาได้

3. ทักษะการยืดหยุ่นความคิด (shift cognitive flexibility) คือ ความสามารถในการยืดหยุ่นหรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ไม่ยึดตายตัว

กลุ่มทักษะกำกับตนเอง

4. ทักษะการใส่ใจจดจ่อ (focus) คือ ความสามารถในการใส่ใจจดจ่อ มุ่งความสนใจอยู่กับสิ่งที่ทำอย่าง ต่อเนื่องในช่วงเวลาหนึ่ง

5. การควบคุมอารมณ์ (emotion control) คือ ความสามารถในการควบคุมแสดงออกทางอารมณ์ให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม เด็กที่ควบคุมอารมณ์ตัวเอง ไม่ได้ มักเป็นคนโกรธเกรี้ยว ฉุนเฉียว และอาจมีอาการซึมเศร้า

6. การประเมินตัวเอง (self-monitoring) คือ การสะท้อนการกระทำของตนเอง รู้จักตนเอง รวมถึงการประเมินการทำงานเพื่อหาข้อบกพร่อง

กลุ่มทักษะปฏิบัติ

7. การริเริ่มและลงมือทำ (initiating) คือ ความสามารถในการริเริ่มและลงมือทำตามที่ได้คิด ไม่กลัวความล้มเหลว ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง

8. การวางแผนและการจัดระบบดำเนินการ (planning and organizing) คือ ทักษะการทำงาน ตั้งแต่การตั้งเป้าหมาย การวางแผน การมองเห็นภาพรวม ซึ่งเด็กที่ขาดทักษะนี้จะวางแผนไม่เป็น ทำให้งานมีปัญหา

9. การมุ่งเป้าหมาย (goal-directed persistence) คือ ความพากเพียรมุ่งสู่เป้าหมายเมื่อตั้งใจและลงมือทำสิ่งใดแล้วก็มีความมุ่งมั่นอดทนไม่ว่าจะมีอุปสรรคใด ๆ ก็พร้อมฝ่าฟันให้สำเร็จ

นวลจันทร์ จุฑาภักดีกุล (2557) ได้นำเสนอองค์ประกอบหลักของทักษะสมอง-อีเอฟ ในเด็กเล็กวัย 2-5 ปี ไว้ทั้งหมด 5 องค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. การยับยั้ง (inhibitory control) คือ การควบคุมความคิดให้มีสมาธิจดจ่อในเรื่องที่กำลังทำและยับยั้งความคิดไม่ให้คิดเรื่อยเปื่อยในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการยับยั้งควบคุมตนเองไม่ให้แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมออกมา สามารถแสดงออกอย่างเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ ไม่รบกวนผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

2. ความจำขณะทำงาน (working memory) คือ ความสามารถในการจดจำข้อมูลไว้ในใจชั่วขณะเพื่อจัดการกับข้อมูลเหล่านั้นทั้งในด้านเหตุผล ความเข้าใจ ซึ่งความจำขณะทำงานเป็นการคิดและทำงานกับข้อมูลที่ไม่ได้มีอยู่จริงในปัจจุบัน แต่เป็นการนำข้อมูลที่จำได้หรือข้อมูลที่หลากหลายที่เก็บไว้ในใจมาใช้ในการคิดแก้ปัญหา ซึ่งต้องอาศัยความมีสมาธิตั้งใจจดจ่อ (attention) ร่วมด้วย

3. การเปลี่ยนความคิดเมื่อเงื่อนไขเปลี่ยนแปลงไป (shift) เป็นความยืดหยุ่นทางการคิด (cognitive flexibility) แบบหนึ่ง หมายถึง ความสามารถในการปรับความคิดและการกระทำให้เหมาะสมกับสถานการณ์หรือลำดับความสำคัญที่เปลี่ยนไปจากเดิม การเปลี่ยนมุมมองโดยมองจากหลายๆ มุมที่จะทำให้คิดแตกต่างไปจากเดิม ไม่ยึดติดกับความคิดแบบเดิม

4. การควบคุมอารมณ์ (emotional control) คือ ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ให้แสดงออกอย่างเหมาะสมตามบริบทหรือตามสถานการณ์ในขณะนั้น

5. การวางแผนจัดการอย่างเป็นระบบ (planning/ organization) คือ การวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอน เช่น มีการตั้งเป้าหมาย การคิดหาแนวทางวิธีการทำงานที่เหมาะสม การวางแผนการทำงาน การคาดการณ์เหตุการณ์หรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

เด็กในช่วงวัย 2-5 ปี เป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุดในการพัฒนาทักษะ EF ด้านต่าง ๆ ให้กับเด็ก เพราะเป็นช่วงที่สมองส่วนหน้าพัฒนามากที่สุด ซึ่งมนุษย์เราไม่ได้เกิดมาพร้อมทักษะ EF แต่เราเกิดมาพร้อมศักยภาพที่จะพัฒนาทักษะเหล่านี้ได้ ผ่านการฝึกฝนและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในงานวิจัยนี้ ทักษะสมอง-อีเอฟที่จะพัฒนาในเด็กปฐมวัยได้แก่ 1) การยับยั้งความคิด พฤติกรรม (Inhibit) 2) การควบคุมอารมณ์ (Emotion Control) 3) การเปลี่ยนความคิดเมื่อเงื่อนไขเปลี่ยนแปลง (Shifting) 4) ความจำขณะทำงาน (Working Memory) และ 5) การวางแผนจัดการ (Plan and Organize)

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟ ขวัญฟ้า รังสิยานนท์ และคณะ. (2559) ได้รวบรวมทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟ ไว้ดังนี้

ทฤษฎีมานุษยนิยมตามแนวความคิดของมาสโลว์ (Maslow) มาสโลว์ (Maslow) ได้ศึกษาถึงความต้องการของมนุษย์ โดยเขาเชื่อว่านิสัยการปรับตัว บุคลิกภาพ รวมทั้งพฤติกรรมในการป้องกันตนเองของมนุษย์เกิดจากประสบการณ์ที่ผ่านมา บุคคลจะสามารถเผชิญกับสถานการณ์ในชีวิตได้ดี ควรมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ยืดหยุ่น เด็ดเดี่ยว ไม่หวาดหวั่นต่อสิ่งใด ๆ สิ่งที่มาสโลว์มุ่งหวังในการพัฒนาบุคคล คือ การหาวิถีทางที่จะให้บุคคลประสบความสำเร็จในชีวิต ซึ่งเป็นความสามารถและความต้องการขั้นสูงสุดของชีวิตมนุษย์

ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนจะมีความต้องการในการแสวงหาสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการให้กับตนเอง ซึ่งความต้องการของมนุษย์มีหลายอย่าง ตั้งแต่ความต้องการขั้นพื้นฐานถึงความต้องการขั้นสูง แต่มนุษย์จะต้องมีการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานก่อนจึงจะสามารถตอบสนองความต้องการขั้นอื่น ๆ ต่อไปได้ ลักษณะความต้องการ ตามหลักของมาสโลว์ สามารถอธิบายได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ความต้องการทางร่างกาย ความต้องการด้านร่างกายเป็นความต้องการ ขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการดำรงชีวิต อันได้แก่ อาหาร น้ำ อากาศ การพักผ่อน การขับถ่าย เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ความต้องการความปลอดภัยและมั่นคง บุคคลที่มีความต้องการความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต ซึ่งได้แก่ความรู้สึกรับประกันความปลอดภัยจากการคุกคาม ปราศจากความวิตกกังวล ตลอดจนการหลีกเลี่ยงอันตรายหรือความเจ็บปวดต่าง ๆ

ขั้นที่ 3 ความต้องการความรักและเป็นเจ้าของ บุคคลมีความต้องการความรัก และอยากให้ตนเป็นที่รักเป็นที่ยอมรับจากกลุ่ม โดยปกติแล้วบุคคลมักจะอยู่ร่วมกัน ดังนั้น จึงต้องการความรัก ต้องการมีส่วนร่วมในกลุ่มและให้การยอมรับตนเอง เช่น กลุ่มครอบครัว กลุ่มทำงาน เป็นต้น

ขั้นที่ 4 ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องจากผู้อื่น (Self Esteem Needs) คือความต้องการที่จะให้ผู้อื่นมายกย่องตนนี้เป็นความปรารถนาของบุคคลที่ทำให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้นได้เป็นอันมาก เช่น บางคนมีการใช้จ่ายแบบฟุ่มเฟือยเกินฐานะของตนเองเพื่อให้บุคคลอื่นได้ยกย่องตน เป็นต้น

ขั้นที่ 5 ความต้องการที่จะบรรลุถึงความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง คือ ความต้องการสูงสุดของบุคคลที่บุคคลจะต้องพยายามกระทำสิ่งต่าง ๆ ตามความเหมาะสม และความสามารถของตนเอง เช่น ครูสอนหนังสืออย่างสนุกสนาน ไม่เบื่อหน่าย เป็นต้น

การนำแนวคิดของมาสโลว์ไปใช้จากทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ (Maslow) จะเห็นได้ว่ามนุษย์มีความต้องการที่จะได้รับการตอบสนองความต้องการในสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น ตามลำดับอายุ ฉะนั้น พ่อแม่ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กจึงควรปฏิบัติดังนี้

- 1) ตอบสนองความต้องการของเด็กขั้นพื้นฐานในด้านต่าง ๆ อย่างเพียงพอ
- 2) ให้ความรักความอบอุ่นและความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัยกับเด็ก

3) จัดกิจกรรมส่งเสริมความสามารถของเด็ก เพื่อให้เด็กเกิดความรู้สึกมั่นใจในตนเอง อันจะนำไปสู่การได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น

ทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพตามแนวคิดของ فروยด์ (Freud) และ อีริกสัน (Erikson)

فروยด์ (Freud) เป็นนักจิตวิทยาและจิตแพทย์ชาวเวียนนา ประเทศออสเตรีย ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญของประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมในวัยเด็กว่ามีผลต่อลักษณะพัฒนาการและบุคลิกภาพเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ โดย فروยด์ เน้นว่าชีวิตในวัยเด็กเป็นวัยที่สำคัญของชีวิตมนุษย์ การตอบสนองและจัดประสบการณ์ที่ดีเพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกาย จะทำให้เด็กพัฒนาไปตามลำดับขั้นตอนของพัฒนาการ

ขั้นตอนพัฒนาการของ فروยด์

1) ระยะเวลาปาก (Oral Stage) อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิด-1 ปี ในวัยนี้ทารกได้รับความสุขจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปาก เช่น การดูดนม ดูดนิ้ว และอมสิ่งต่าง ๆ فروยด์เชื่อว่าการที่เด็กได้ตอบสนองทางปากและการสัมผัสทางร่างกายจากผู้เลี้ยงดูจะมีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อบุคลิกภาพของเด็กในระยะต่อมา เด็กที่ได้รับการตอบสนองในช่วงนี้เพียงพอ จะทำให้มองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจผู้อื่น ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้เลี้ยงดูไม่สามารถตอบสนองในช่วงนี้ได้เด็กจะเจริญเติบโตเป็นคนมองโลกในแง่ร้าย ขาดความไว้วางใจผู้อื่น และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นมักจะหันเข้าหาการรับประทานเป็นที่ตั้ง เช่น ชอบกินจุบกินจิบ ชอบพูดส่อเสียด นินทาผู้อื่น

2) ระยะเวลาขี้ถ่าย (Anal Stage) อายุตั้งแต่ 1 - 2 ปี ระยะเวลาเกิดขึ้นเมื่อเด็ก เริ่มเรียนรู้เรื่องการขี้ถ่าย มีความสามารถที่จะควบคุมตนเองได้พอสมควร การขี้ถ่ายของเด็กควรเป็นไปด้วยความอ่อนโยน หากเข้มงวดมากเกินไป เด็กอาจเกิดปัญหาความขัดแย้งและดื้อรั้น นอกจากนั้นการที่เด็กพอใจในการกลั้นอุจจาระ พอโตขึ้นมักจะเป็นคนขี้อึดขี้น้ำ ไม่เป็นระเบียบชอบสกปรกกรูกรัง หากพอใจกับการถ่ายอุจจาระ พอโตขึ้นจะเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ตรงต่อเวลา

3) ระยะเวลาอวัยวะเพศ (Phallic Stage) อายุตั้งแต่ 3 - 5 ปี เป็นระยะที่ความพึงพอใจของเด็กเลื่อนไปอยู่ที่อวัยวะเพศ ลักษณะที่เด่นชัดคือเด็กจะมีความสนใจและอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับสภาพร่างกาย ซึ่งแตกต่างกันไปตามเพศ เด็กจะรู้สึกรักและผูกพันกับพ่อหรือแม่ที่เป็นเพศตรงข้ามกับตน เช่น เด็กหญิงจะรักพ่อ เด็กชายจะรักแม่ การให้ความรักความอบอุ่นของผู้เกี่ยวข้องจะทำให้เด็กผ่านขั้นนี้ไปได้

เห็นได้ว่าพัฒนาการในขั้นต่าง ๆ จะส่งผลกระทบต่อบุคลิกภาพของเด็กเมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่นอกจากนี้ فروยด์ ยังมีความเชื่ออีกว่าโครงสร้างของบุคลิกภาพของมนุษย์ประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ

อีดี (Id) เป็นแรงจูงใจหรือความอยากที่มีมาตั้งแต่กำเนิด โดยไม่คำนึงถึงเหตุผลหรือสถานการณ์ใด ๆ

อีโก้ (Ego) เป็นตัวทำให้ความต้องการของอีดีบรรลุผล แต่จะต้องขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงและสถานการณ์ โดยคำนึงถึงหลักความเป็นจริง อีโก้จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีการศึกษาอบรม

ซูเปอร์อีโก้ (Superego) เป็นส่วนของอุดมคติ มโนธรรม และศีลธรรมมีวิจารณ์ญาณและความรู้สึกผิดชอบโดยเป็นส่วนที่คอยควบคุมอีดี

พรอยด์เชื่อว่าเด็กแรกเกิดจะมีอิด คือ ความต้องการที่จะได้รับการตอบสนองและเมื่อโตขึ้นเขาจะมีลักษณะอีโก้ โดยคิดว่าตนเองเป็นจุดรวมความสำคัญของทุก ๆ อย่าง เมื่อเด็กผ่านการเรียนรู้มา เด็กจะเกิดลักษณะซูปเปอร์อีโก้ ซึ่งเป็นส่วนของมโนธรรม เพื่อเป็นหลักประพฤติปฏิบัติในสังคม การนำแนวคิดของพรอยด์ไปใช้ จากทฤษฎีของพรอยด์ จะเห็นได้ว่าประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมในวัยเด็กจะมีอิทธิพลต่อลักษณะพัฒนาการและบุคลิกภาพของเด็ก เมื่อเติบโตขึ้น การตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเพียงพอในทุกขั้นของพัฒนาการจะช่วยให้เด็กสามารถผ่านขั้นตอนเหล่านี้ไปด้วยดี หากเด็กไม่ได้รับการตอบสนองในขั้นหนึ่งขั้นใดจะทำให้เด็กเกิดชะงักกับการพัฒนาขั้นต่อไป เป็นผลทำให้ลำบากในการปรับตัวเมื่อโตขึ้นพื้นฐานทางบุคลิกภาพจะถูกวางไว้ในช่วง 5 ปีแรกของชีวิต บุคลิกภาพของผู้ใหญ่จะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าจะสามารถผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ในวัยเด็กได้ดีเพียงใด ฉะนั้นพ่อแม่ ผู้ปกครองหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กควรปฏิบัติดังนี้

- 1) พยายามจัดสภาพแวดล้อมให้ตอบสนองความต้องการของเด็ก
- 2) ปฏิบัติต่อเด็กด้วยความรัก ความเข้าใจ ไม่บังคับเด็ก
- 3) เปิดโอกาสให้เด็กแสดงออกเพื่อพัฒนาความสามารถของตนเอง
- 4) เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก โดยพยายามปลูกฝังและสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม

อีริกสัน (Erikson) เป็นนักจิตวิเคราะห์ชาวเยอรมัน ที่มีชื่อเสียง ได้ศึกษาถึงความต้องการของมนุษย์ กล่าวว่าวัยเด็กเป็นวัยที่กำลังเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ถ้าสภาพแวดล้อมที่เด็กอยู่ทำให้เด็กมีความสุข เด็กจะมองโลกในแง่ดีมีความเชื่อมั่นในตนเอง และเกิดความไว้วางใจผู้อื่น หากเด็กไม่พอใจในสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็กจะทำให้เด็กขาดความสุข มองโลกในแง่ร้ายและขาดความมั่นใจในตนเอง ซึ่งอีริกสันเน้นถึงการปฏิบัติตนของบิดามารดาว่ามีผลต่อการพัฒนาความเชื่อมั่น อารมณ์ และบุคลิกภาพของเด็กเป็นอย่างมาก ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางบุคลิกภาพของอีริกสัน 8 ขั้น ซึ่งในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะในช่วงปฐมวัย 3 ขั้น ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 แสดงลำดับขั้นพัฒนาการทางบุคลิกภาพตามทฤษฎีของอีริกสัน

ช่วงอายุ	ลำดับขั้นพัฒนาการทางบุคลิกภาพของมนุษย์
1. วัยทารก (อายุ 0-2 ปี) (Infancy)	ขั้นความไว้วางใจหรือความไม่ไว้วางใจ (Trust vs Mistrust) ในวัยเด็กจะเริ่มเรียนรู้ที่จะไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจบุคคลหรือสภาพแวดล้อม ถ้าเด็กได้รับความอบอุ่นอย่างเพียงพอจากการอบรมเลี้ยงดู เช่น ได้รับการตอบสนองอย่างเหมาะสมเมื่อหิวเมื่อหนาว เด็กจะเกิดความไว้วางใจต่อสิ่งต่าง ๆ แต่ถ้าเด็กได้รับแต่การแสดงอารมณ์ขู่มุ่หรืออาการไม่เป็นมิตร เขาก็จะไม่ไว้วางใจใคร ๆ
2. วัยเด็ก (อายุ 2-5 ปี) (Early Childhood)	ขั้นความเป็นตัวของตัวเองหรือความอับอาย สงสัยไม่แน่ใจ (Autonomy vs Shame and Doubt) ในวัยนี้เด็กจะเริ่มเรียนรู้ที่จะช่วยตัวเอง เด็กในวัยนี้จะช่างสงสัย และชอบสำรวจ ค้นคว้า ทดลอง การเลี้ยงดูเด็กก็เพียงแต่ไม่让孩子เกิดอันตราย
	ไม่ควรบีบบังคับจนเกินไป ควรใช้วิธีการฝึกแบบละมุนละม่อม โดยเฉพาะในเรื่องนิสัยเบื้องต้น เช่น การรับประทานอาหาร การขับถ่ายเป็นเวลา การแต่งตัว เป็นต้น ถ้าเด็กได้รับการบังคับมากเกินไป เด็กจะกลายเป็นคนที่หวาดระแวง ไม่แน่ใจ
3. วัยเล่นหรือวัยก่อนเข้าเรียน (อายุ 4-7 ปี) (Play Age)	ขั้นความคิดริเริ่มหรือความรู้สึกผิด (Initiative vs Guilt) ในวัยนี้เป็นวัยเด็กจะพัฒนาทักษะในการรับรู้ทางความคิด สติปัญญา และความอยากรู้อยากเห็นมากขึ้น เด็กจะเริ่มคิด เริ่มทำสิ่งใหม่ ๆ และชอบถามคำถามบ่อย ๆ ว่าอะไร ทำไม เป็นต้น ซึ่งพ่อแม่บางคนไม่เข้าใจอาจจะดุเอาได้ จนเด็ก บางคนขยาดหวาดกลัวว่าจะทำผิด เพราะถูกผู้ใหญ่ว่ากล่าวมาแต่เด็ก ความรู้สึกนี้สกัดกั้นความคิดของเด็กและจะติดตัวจนถึงวัยผู้ใหญ่

ทีมา (เยาวพา เดเซคูปต์, 2542, หน้า 28-29)

การนำแนวคิดของอีริกสันไปใช้จากทฤษฎีของอีริกสันจะเห็นว่าสิ่งแวดล้อมที่ดีจะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก ซึ่งเด็กปฐมวัยจะอยู่ในขั้นความไว้วางใจ ขั้นความเป็นตัวของตัวเอง และขั้นความคิดริเริ่ม ฉะนั้นพ่อแม่ ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กควรปฏิบัติต่อเด็กดังนี้

- 1) ให้ความรักความอบอุ่น และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก
- 2) เปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกกิจกรรม ทดลอง ค้นคว้าสิ่งต่าง ๆ อย่างอิสระ
- 3) จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้
- 4) กระตุ้นให้เด็กลงมือแก้ปัญหา และค้นพบสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง
- 5) ให้กำลังใจ ชมเชย และส่งเสริมให้เด็กเกิดความสำเร็จ

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาแนวคิดของปีเจท์ (Piaget) ปีเจท์ (Piaget) นักจิตวิทยาชาวสวิส ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการการเรียนรู้และพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก ซึ่ง

พีเจท์ได้ศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเป็นขั้น ๆ ตามลำดับอายุ เขาได้แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดออกเป็น 4 ขั้น แต่ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย ดังนี้

1) ขั้นประสาทสัมผัส และการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage) อยู่ในช่วงแรกเกิดจนถึงอายุ 2 ปี พฤติกรรมของเด็กในวัยนี้ขึ้นอยู่กับ การเคลื่อนไหวเป็นส่วนใหญ่ เช่น การไขว่คว้า การมอง เด็กจะแสดงให้เห็นว่ามีพัฒนาการทางสติปัญญาด้วยการกระทำ เด็กสามารถแก้ปัญหาได้ แม้ว่าจะไม่สามารถอธิบายได้ด้วยคำพูด การที่เด็กได้ปะทะกับสิ่งแวดล้อมด้วยตนเองจะช่วยพัฒนาสติปัญญาและความคิด แต่กิจกรรมส่วนใหญ่ยังคงอยู่เฉพาะสิ่งที่สามารถสัมผัสได้เท่านั้น

2) ขั้นความคิดก่อนปฏิบัติการ (Preoperational Stage) อยู่ในช่วงอายุ 2 - 7 ปี เป็นขั้นที่เด็กเริ่มเรียนรู้ภาษาพูดและเข้าใจท่าทางที่สื่อความหมาย เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้นแต่ยังอาศัยการเรียนรู้เป็นส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถคิดหาเหตุผลได้ เด็กจะเริ่มเข้าใจสัญลักษณ์ขั้นนี้จะแบ่งเป็น 2 ขั้นคือ

(1) ขั้นก่อนเกิดความคิดรวบยอด (Preconceptual Thought) อายุ 2 - 4 ปี เป็นช่วงที่เด็กเริ่มมีเหตุผลเบื้องต้น สามารถโยงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ แต่อยู่ในขอบเขตจำกัด เพราะเด็กยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ถือความคิดของตนเองเป็นใหญ่ และมองไม่เห็นเหตุผลของผู้อื่น ซึ่งความคิดและเหตุผลของเด็กยังไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงนัก

(2) ขั้นการคิดแบบญาณหยั่งรู้ (Intuitive Thought) อายุ 4 - 7 ปี เด็กจะเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวดีขึ้น รู้จักแยกประเภทและแยกชิ้นส่วนของวัตถุเข้าใจความหมายของจำนวนและตัวเลข เริ่มมีพัฒนาการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ แต่ไม่แจ่มชัดนักสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้โดยไม่คิดเตรียมตัวล่วงหน้า การคิดหาเหตุผลของเด็กวัยนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ตนรับรู้ หรือสัมผัสจากภายนอก

การนำแนวคิดของพีเจท์ไปใช้ จากทฤษฎีพัฒนาการของพีเจท์จะเห็นได้ว่าเด็กปฐมวัยจะรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้จากการใช้ประสาทสัมผัสและการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้น พ่อแม่ ผู้ปกครอง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กจึงควรปฏิบัติดังนี้

1) พยายามหาของเล่น หรือสื่อต่าง ๆ เพื่อให้เด็กได้ทดลองหยิบ จับ สัมผัส อันจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้

2) พยายามจัดกิจกรรมและสภาพแวดล้อมที่จะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม

3) ฝึกให้เด็กใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประสาทการรับรู้

4) จัดกิจกรรมที่จะช่วยกระตุ้นความคิดเพื่อให้เด็กได้มีประสบการณ์เพียงพออันจะเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาขั้นต่อไป

ทฤษฎีวัฒนธรรมทางสังคมของ Vygotsky

การเล่นมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การพัฒนาแก่เด็กในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านความคิด จินตนาการ ภาษา ด้านการเรียนรู้กฎระเบียบทางสังคม วัฒนธรรม ซึ่งการเล่นจะดึงเอาความรู้สึกนึกคิดของเด็กออกมา และที่สำคัญการเล่นมีหน้าที่พัฒนาจิตใจของเด็กให้สูงขึ้น โดยการเล่นอาจจะแฝงด้านคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็ก รวมถึงพัฒนาการทางด้านสังคมด้วย เพราะการเล่นเด็กจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและกับวัตถุ Vygotsky จะให้ความสำคัญโดยเริ่มตั้งแต่ช่วงแรกของชีวิต

เป็นต้นไป โดยเด็กจะมีกระบวนการเล่นที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงอายุ ตามสภาพแวดล้อม และบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นการเล่นที่เป็นส่วนตัว การเล่นเกม ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามทีต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งในระบบการศึกษา และจากที่กล่าวมาไม่ว่า เด็กจะมีรูปแบบการเล่นแบบไหน เล่นที่บ้าน หรือที่โรงเรียน ก็เกี่ยวข้องและมีกระบวนการเรียนรู้ หรือกระบวนการในการพัฒนากับทฤษฎีที่สำคัญของ Vygotsky

แนวคิดที่สำคัญของทฤษฎีของ Vygotsky คือสภาวะการเรียนรู้ของเด็ก (Zone of Proximal Development: ZPD) ซึ่งเป็นระยะห่างระหว่างสิ่งที่เด็กสามารถทำได้ด้วยตนเองตามลำพังกับการที่เด็กสามารถทำได้โดยการช่วยเหลือจากผู้มีทักษะและประสบการณ์มากกว่าตน อาจเป็นผู้ใหญ่หรือเด็กคนอื่น Vygotsky เชื่อว่าปัจจัยสำคัญมิใช่เด็กเกิดความรู้หรือความเข้าใจเท่านั้น แต่เป็นความสามารถของเด็กที่จะเรียนรู้โดยได้รับการช่วยเหลือ ซึ่ง Vygotsky เรียกการช่วยเหลือของผู้ใหญ่หรือเพื่อนว่า Scaffolding คือ การเสริมต่อการเรียนรู้ และเพื่อให้สภาวะการเรียนรู้ดำเนินไปด้วยดี ผู้ใหญ่ต้องเป็นผู้สังเกตที่ดี รู้ว่าเด็กกำลังอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ตรงที่ใด จะพัฒนาอะไรต่อไปได้ เด็กต้องการอะไร รวมทั้งบริบทสังคมที่แวดล้อม ข้อมูลจากการสังเกตดังกล่าว จะช่วยให้ผู้ใหญ่สามารถสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก (พัชรี ผลโยธิน, 2560) ดังนั้นพ่อแม่ผู้ปกครองและครู ต้องหันกลับมามอง “การเล่น” และให้ความสำคัญกับการเล่นอย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อที่การเล่นจะได้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเด็ก ได้ในทุกช่วงอายุต่อไป

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟ

ดุชฎี อุปกการ (2560) ได้รวบรวมข้อมูลการเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟจากนักวิชาการหลายท่านไว้ดังนี้

Dawson and Guare (2009) เสนอหลักการพัฒนาทักษะสมอง-อีเอฟของเด็ก ซึ่งจะช่วยให้เด็กได้เจริญเติบโตและพัฒนาภายใต้สภาพแวดล้อมและบุคลิกลักษณะของตนเอง ดังนี้

1. สอนทักษะที่เด็กยังบกพร่องดีกว่าคาดหวังว่าเด็กจะเรียนรู้ได้เองจากการสังเกตหรือซึมซับ
2. คำนึงถึงระดับพัฒนาการของเด็ก
3. เปลี่ยนการช่วยเหลือจากสิ่งภายนอกมาสู่ภายในตัวเด็ก
4. ระวังเสมอว่าสิ่งต่างๆภายนอกตัวเด็กสามารถจัดการเปลี่ยนแปลงได้ทั้งสภาพแวดล้อม
5. ให้เด็กใช้แรงขับภายในของตนเองในการพัฒนาทักษะให้เกิดความชำนาญและควบคุมได้มากกว่าที่จะใช้การบังคับต่อผู้เพื่อให้เด็กทำ
6. สร้างงานที่เหมาะสมกับความสามารถของเด็กเพื่อให้เด็กได้ใช้ความพยายามอย่างมากที่สุด
7. ใช้สิ่งกระตุ้นเพื่อเพิ่มพูนความรู้
8. ให้การสนับสนุนที่เพียงพอเพื่อให้เด็กประสบความสำเร็จ
9. สนับสนุนและดูแลอย่างต่อเนื่องจนกว่าเด็กจะเกิดความชำนาญและประสบความสำเร็จ
10. เมื่อจะหยุดให้การสนับสนุน การดูแลและการกระตุ้น ค่อยๆ ถอนตัวออกมา อย่าออกมาทันที

Center on the Developing Child at Harvard University (2011a) กล่าวถึงการเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟ ดังนี้

1. สัมพันธภาพ เด็กจะพัฒนาในสภาพแวดล้อมที่มีสัมพันธภาพที่ดี เริ่มจากบ้าน ผู้เลี้ยงดู ครู บริการสาธารณสุข ผู้ปกครองที่เลี้ยงดูและเพื่อน เด็กจะเริ่มสร้างทักษะสมอง-อีเอฟ เมื่อผู้ใหญ่รอบตัวปฏิบัติ ดังนี้

- 1.1 สนับสนุนความพยายามของเด็ก
- 1.2 เป็นแบบอย่างทักษะสมอง-อีเอฟที่ดี
- 1.3 ส่งเสริมกิจกรรมที่เด็กฝึกทักษะสมอง-อีเอฟ
- 1.4 ให้ความคงเส้นคงวาและความเชื่อมั่นในการปรากฏตัวเพื่อให้เด็กไว้วางใจ
- 1.5 ชี้แนะเด็กจากที่ต้อ่งพึ่งพาผู้ใหญ่ให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้
- 1.6 ปกป้องเด็กจากสิ่งที่วุ่นวาย รุนแรง เพราะความเครียดเป็นสาเหตุของสภาพแวดล้อม

ที่รบกวนการทำงานของสมองที่จะพัฒนาทักษะสมอง-อีเอฟ

2. กิจกรรม การเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟ ต้องอาศัยชุมชนและผู้เลี้ยงดูในการให้การสนับสนุนกิจกรรมที่จะส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ซึ่งควรมีกิจกรรม ดังนี้

2.1 ลดความเครียดในชีวิตของเด็ก เพื่อช่วยให้เด็กเรียนรู้ถึงวิธีการรับมือกับความสามารถต่าง ๆ จากผู้ใหญ่ที่สุขุม

2.2 เชื่อมโยงกับสังคมแห่งการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้คิดแบบปลายเปิด เล่นสร้างสรรค์ โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้ใหญ่

2.3 ออกกำลังกายผ่านกิจกรรมประจำวัน ซึ่งส่งผลกระทบทางบวกต่อระดับความเครียด ทักษะทางสังคมและพัฒนาการทางสมอง

2.4 เพิ่มความซับซ้อนของทักษะทีละขั้นๆ สำหรับเด็กแต่ละคนที่ท้าทายความสามารถ แต่ไม่ทำให้เด็กรู้สึกหงุดหงิด

2.5 ฝึกฝนซ้ำ ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้ที่จะส่งเสริมตนเองและเพื่อน

3. สถานที่ บ้านและสภาพแวดล้อมที่เด็กใช้เวลาอยู่ต้องมีลักษณะ ดังนี้

3.1 รู้สึกปลอดภัย

3.2 จัดสถานที่สำหรับกิจกรรมที่สร้างสรรค์ สำรวจและออกกำลัง

3.3 มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อลดความคับข้องใจและความเครียดที่จะนำมาซึ่งความไม่มั่นใจและความกลัว

Childcare aware of America (2012) กล่าวถึง การเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟแก่เด็กปฐมวัย ดังนี้

1. บทบาทของสถานรับเลี้ยงเด็ก

1.1 ตารางกิจกรรมประจำวันที่สม่ำเสมอ เด็กสามารถทำนายกิจกรรมต่อไปได้

1.2 จัดสภาพแวดล้อมให้เป็นระเบียบเป็นสัดส่วน เช่น พื้นที่สำหรับเล่น พื้นที่สำหรับเก็บของเล่น เป็นต้น

1.3 เปิดโอกาสให้เด็กได้เป็นผู้นำกิจกรรม เช่น การเล่นอิสระในมุมบทบาทสมมติ การยืดหยุ่นเวลาเพื่อให้เด็กทำงานจนสำเร็จ

1.4 ให้ความลับกับการทำงานของเด็กให้มากขึ้นตามระดับอายุของเด็ก

- 1.5 กำหนดกฎที่ชัดเจนและพฤติกรรมที่คาดหวังให้เกิดขึ้น
- 1.6 มอบหมายงานให้เด็กเหมาะสมกับวัย เช่น การทำความสะอาด การนำเสื้อผ้าของตนเองไปแขวนที่ตู้
- 1.7 ส่งเสริมการแก้ไขปัญหาด้วยมุมมองและความสามารถของเด็ก
- 1.8 วางแผนการเล่นเกมหรือเพลงที่ต้องให้เด็กได้ผลัดเปลี่ยนกันเล่น ความจำ การลำดับเหตุการณ์ การหยุดและเริ่มต้น
- 1.9 ให้เด็กมีส่วนร่วมในการเล่านิทานและพูดคุยถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในนิทาน
- 1.10 ในแต่ละวันควรเริ่มต้นและสิ้นสุดด้วยการวางแผน ปฏิบัติ และทบทวน กิจกรรมในหนึ่งวัน ให้เด็กอธิบายว่าทำอะไรบ้างและสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้นในหนึ่งวัน
- 1.11 ส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมที่เริ่มต้นไปแล้ว เด็กควรทำอย่างไรเพื่อให้สามารถเข้ากลุ่มกับเพื่อนได้ ครูจึงต้องวางแผนกิจกรรมสำหรับกลุ่มเล็กด้วย

2. บทบาทครู

- 2.1 ครูต้องเข้าใจพัฒนาการของเด็กและทักษะสมอง-อีเอฟที่สำคัญสำหรับการเตรียมความพร้อมของเด็ก
- 2.2 ครูใช้กลวิธีในการจัดการชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมที่เหมาะสมตามวัยและสนับสนุนทักษะสมอง-อีเอฟแก่เด็กที่มีระดับพัฒนาการแตกต่างกันโดยครูวางแผนกิจกรรมประจำวันบนพื้นฐานของหลักสูตรและความต้องการระหว่างบุคคล

Dawson and Guare (2014) กล่าวถึงวิธีการเพื่อเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟโดยมี 3 วิธี ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม คือการเปลี่ยนเงื่อนไขหรือสถานการณ์จากภายนอกของเด็กที่จะช่วยพัฒนาทักษะสมอง-อีเอฟหรือลดผลกระทบทางลบที่ทำให้ทักษะทักษะสมอง-อีเอฟไม่ได้แก่

- 1.1 เปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางกายภาพหรือสังคมเพื่อลดปัญหา
- 1.2 เปลี่ยนธรรมชาติของงานที่คาดหวังให้เด็กทำ
- 1.3 เปลี่ยนวิธีการปฏิสัมพันธ์กับเด็ก

2. การสอนทักษะ การเปลี่ยนสภาพแวดล้อมอาจจะช่วยให้เด็กประสบความสำเร็จบ้างแม้จะเล็กน้อย แต่ก็ส่งผลต่อทักษะสมอง-อีเอฟของเด็กที่ไม่ดี อย่างน้อยการสอนเด็กที่ต้องการการช่วยเหลือจากผู้อื่นในการจัดการกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีความเครียดในด้านทักษะสมอง-อีเอฟผู้ใหญ่จะต้องใช้เวลาเพื่อแน่ใจว่าสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็กนั้นถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับความต้องการของเด็กโดยเฉพาะ ซึ่งในบริบทของโรงเรียน ครูสามารถสอนทักษะสมอง-อีเอฟให้แก่เด็ก โดยประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่

- 2.1 อธิบายพฤติกรรมที่ต้องการพัฒนา
- 2.2 ตั้งเป้าหมายที่สอดคล้องกับพฤติกรรม
- 2.3 สร้างกระบวนการหรือขั้นตอนที่จะไปให้ถึงเป้าหมาย
- 2.4 ดูแลตรวจตราเด็กให้ปฏิบัติตามกระบวนการ
- 2.5 ประเมินกระบวนการและเปลี่ยนแปลงถ้าเป็นไปได้

2.6 ลดการดูแลเรื่อง ๆ

3. การจูงใจให้เด็กใช้ทักษะสมอง-อีเอฟ ผู้ใหญ่จูงใจให้เด็กเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยการแนะนำเบื้องต้นด้วยวิธีการเชิงบวกและใช้ระบบการกระตุ้นให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วม ถ้าเป็นไปได้ให้ใช้การจูงใจแบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ ให้เด็กมองสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตถ้าเด็กทำงานสำเร็จ ให้ทางเลือกระหว่างกิจกรรมที่เด็กชอบและไม่ชอบ ให้เวลาพักผ่อนระหว่างงานที่ได้รับมอบหมาย ให้คำชมเชยที่เฉพาะในการเสริมแรงเมื่อเด็กใช้ทักษะสมอง-อีเอฟ หรือปฏิบัติตามขั้นตอนของระบบจูงใจดังนี้

- 3.1 อธิบายพฤติกรรมที่เป็นปัญหาและตั้งเป้าหมาย
- 3.2 ตัดสินใจรางวัลและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ
- 3.3 เขียนสัญญาเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เด็กเห็นด้วยและยินยอมปฏิบัติตาม
- 3.4 ประเมินกระบวนการและเปลี่ยนแปลงถ้าจำเป็น

ประเสริฐ บุญเกิด, (2556) ได้เขียนหนังสือเรื่อง การเล่นตามรอยพระยุคลบาท ที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาสมอง-อีเอฟ กล่าวคือ สมเด็จพระบรมชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนี ทั้งสองพระองค์เป็น พระปรมาจารย์ผู้บุกเบิก นำองค์ความรู้เรื่องการพัฒนาสมองมาใช้ในการเลี้ยงดู พระธิดาและพระโอรส 60 ปีก่อนที่ผู้เชี่ยวชาญด้านสมองและนักการศึกษาจะเริ่มสนใจค้นพบและเข้าใจเรื่องการพัฒนาสมอง เล่นตามรอยพระยุคลบาท คือ การเล่นที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับ “ธรรมชาติ” ครอบคลุม ทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตที่แวดล้อมตัวเด็กทุกช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิด ตลอดเวลาที่เด็กมีพัฒนาการด้านโครงสร้างและการทำงานของสมองเพื่อให้สมองเจริญเติบโตได้เต็มศักยภาพ เล่นตามรอยพระยุคลบาท เป็นการ เล่นธรรมชาติๆ แต่ไม่ต้องลงทุนเรื่องเงิน แต่ต้องลงทุนเรื่องเวลา ความรักความเอาใจใส่ ความรู้ความเข้าใจในตัวเด็กแต่ละคนและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม ผู้ใหญ่ต้องใช้เวลาสำหรับการเล่นของเด็กอย่างเพียงพอและมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กในจังหวะและช่วงเวลาที่เหมาะสมรวมทั้งเฝ้าระวังดูแลเรื่องความปลอดภัยของเด็ก โดยเปิดโอกาสให้เด็กเล่นอิสระ เล่นกับธรรมชาติ เล่นแก้ปัญหา เล่นบทบาทสมมติ เล่นเดินทางและท่องเที่ยว เล่นกับของจริงที่หลากหลาย การทำบุญ การฟังและเล่นดนตรี เล่นกับสถานการณ์จริง: ภาษา เล่นกับเพื่อนที่หลากหลาย เล่นกับงานบ้าน เล่นกีฬา เล่นแบบมีครู การเล่นที่ทำทนาย และเล่นกับงานประดิษฐ์ เป้าหมายสูงสุดที่เกิดจากการเล่นคือ การเรียนรู้ของสมอง ที่สามารถ คิด ค้น ทำและพัฒนาได้ด้วยตนเอง

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟสำหรับเด็กปฐมวัย สามารถทำได้โดย 1) การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็กเอื้อต่อการเรียนรู้และทักษะสมอง-อีเอฟไม่ให้มากหรือน้อยจนเกินไป 2) สัมพันธภาพที่ดีระหว่างพ่อแม่ผู้ปกครองและครูกับเด็ก 3) กิจกรรมที่หลากหลายเหมาะสมกับวัยและเสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟ และ 4) การให้การเสริมแรงโดยสร้างแรงจูงใจให้เด็กใช้ทักษะสมอง-อีเอฟ ซึ่งในงานวิจัยนี้การจัดกระบวนการเรียนรู้เสริมสร้างทักษะสมอง-อีเอฟบูรณาการผ่านการเล่นตามรอยพระยุคลบาท จัดทั้งที่บ้านและโรงเรียน ดังนี้

1. การปลูกฝังโดยครอบครัว พ่อแม่ผู้ปกครองจัดกิจกรรมเป็นส่วนหนึ่งในวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของครอบครัวที่ไม่เป็นทางการ เด็กได้รับการปลูกฝังโดยบ่มเพาะอบรมขัดเกลาอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามการเล่นตามรอยพระยุคลบาท ผ่านกิจกรรมในวิถีชีวิตประจำวันของแต่ละ

ครอบครัว 4 กิจกรรมหลัก ได้แก่ เล่นกับของเล่น เล่นเดินทางท่องเที่ยว สนุกกับงานบ้าน/งานชีวิต และสนุกกับนิทาน

2. การจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนโดยครู ครูจัดกิจกรรมบูรณาการเข้าไปในกิจกรรมประจำวันของโรงเรียน ได้แก่ เล่นกับของเล่น เล่นดนตรี/เคลื่อนไหวและจังหวะ สนุกกับการออกกำลังและสนุกกับนิทาน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องการมีส่วนร่วม

กรองกาญจน์ เชิญชัยชिरากุล (2550) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาปฐมวัยของโรงเรียนเอกชนในกลุ่มสมาคมสหศึกษาสัมพันธ์ พบว่า ระดับความคิดเห็น โดยสภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านโดยเรียงลำดับตามระดับความเห็นจาก มากไปน้อย คือ ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านการเลี้ยงดู ด้านการเรียนของเด็กที่บ้าน ด้านความร่วมมือ กับชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และด้านการเป็นอาสาสมัคร ผู้ปกครองเพศชาย มีความคิดเห็นสูงกว่าเพศหญิง และแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติผู้ปกครองที่มีระดับ การศึกษาปริญญาตรีหรือสูงกว่าปริญญาตรีมีความคิดเห็นสูงกว่าผู้ปกครองระดับการศึกษาต่ำกว่า ปริญญาตรี และแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติผู้ปกครองที่มีลักษณะอาชีพมีรายได้ประจำ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมสูงกว่าผู้ปกครองมีลักษณะอาชีพมีรายได้ไม่แน่นอนและ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติและผลสรุปปัญหาอุปสรรค พบว่า ผู้ปกครองไม่มีเวลา เพียงพอในการอบรมเลี้ยงดู ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนและได้รับข่าวสารจาก ทางโรงเรียนน้อย ควรเพิ่มวิธีในการสื่อสารที่หลากหลายและส่งข่าวสารให้ผู้ปกครองรับทราบ อย่างสม่ำเสมอ จัดให้มีการพบปะพูดคุยระหว่างผู้ปกครองกับครูประจำชั้น และมีการจัดกิจกรรม ในวันเสาร์และวันอาทิตย์เพื่อให้ผู้ปกครองทำงานประจำได้มีโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมของ โรงเรียนมากขึ้น

ศิริวรรณ วณิชพัฒน์ (2552) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนา รูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบผู้ปกครองมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียนปฐมวัย พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีองค์ประกอบหลัก คือ หลักการที่อยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และครูผู้สอน วัตถุประสงค์รูปแบบเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนปฐมวัย ด้านการช่วยเหลือ และด้านการแบ่งปัน สาระและกระบวนการกิจกรรมและขั้นตอน การดำเนินงาน ระยะเวลาและ การวัดผลประเมินผล การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) มีส่วนร่วม ในการวิเคราะห์ตัดสินใจ (participation in decision making: PD) 2) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (participation in implementation: PI) 3) มีส่วนร่วมในการประเมินผล (participation in evaluation: PE) และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้มี 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการเตรียมตัวผู้เรียน 2) ขั้นการปฏิบัติ กิจกรรม และ 3) ขั้นการประเมินผลและผลการศึกษาประสิทธิภาพของรูปแบบ พบว่า นักเรียนปฐมวัย กลุ่มทดลองมีทักษะทางสังคมภายหลังการทดลองใช้รูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบ ผู้ปกครองมีส่วนร่วมสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุม นอกจากนี้ยังพบว่า ครูและผู้ปกครองมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำรูปแบบไปใช้อยู่ในระดับมาก

กนกวรรณ โรจนพร (2553) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมและแนวทางการพัฒนาของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย โรงเรียนชุมชนวัดหนองค้อ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับ ค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการสื่อสาร ด้านการบริการ และด้านการจัดสภาพแวดล้อม และผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วม โดยจำแนก ตามระดับการศึกษา และอาชีพ ไม่แตกต่างกัน ส่วนแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย ทั้ง 5 ด้าน สามารถนำไปเป็นแนวทางในการกำหนดทิศทาง การพัฒนาการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยได้

สราวดี เฟิงศรีโคตร (2554) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการมีส่วนร่วม ของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาปฐมวัย ผลการศึกษาพบว่า 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของ ผู้ปกครองในการจัดการศึกษาปฐมวัย มี 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1.1) หลักการและแนวคิด ได้แก่ การส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนและการมีข้อตกลงร่วมกันในการทำงานระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง 1.2) วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาเด็ก พัฒนาผู้ปกครองและพัฒนาโรงเรียน 1.3) ลักษณะการมีส่วนร่วม ของผู้ปกครอง มี 2 แบบ ได้แก่ แบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ 1.4) การมีส่วนร่วมของ ผู้ปกครอง ได้แก่ ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมประเมินผล 1.5) บทบาทการมีส่วนร่วม ของผู้ปกครองมี 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการอบรมเลี้ยงดูในฐานะผู้ปกครอง ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านการอาสาสมัคร ด้านการเรียนรู้ที่บ้าน ด้านการตัดสินใจ และด้านการร่วมมือกับชุมชน 2) ผลการใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาปฐมวัย พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาปฐมวัยมีความเหมาะสม อยู่ในระดับดีมาก

Abel (2008) ได้ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบของการมีส่วนร่วมของพ่อโดยมีการจัดกรอบงานกิจกรรมให้ปฏิบัติและกลุ่มที่ไม่ได้ปฏิบัติ ความสัมพันธ์กับแม่ และเพศของเด็กนักเรียน ระดับประถมศึกษา พบว่า การตัดสินใจของบิดามีอิทธิพลในการมีส่วนร่วม พบว่า การตัดสินใจของบิดามีอิทธิพลในการมีส่วนร่วมในด้านวิชาการของลูก พื้นฐานกิจกรรมการมีส่วนร่วมที่บ้าน การเชิญหน่วยงานการช่วยเหลืออื่น ๆ กิจกรรมการสื่อสารที่บ้าน บริบทของชีวิตพ่อ ได้แก่ การรับ ความรู้ ทักษะ การอุทิศเวลากำลึงกายโดยโรงเรียนเป็นฐานของกิจกรรม การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ สภาพแวดล้อมในชีวิตของพ่อ เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนเพศ ของเด็ก พบว่าไม่แตกต่างกัน

Seiss (2008) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผลของการจัดโปรแกรมให้ พ่อ แม่ เป็นเวลา 12 สัปดาห์ พบว่าการเยี่ยมบ้านเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพสำหรับครอบครัวที่มีรายได้น้อย นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่า หลักสูตรการให้การศึกษาแก่พ่อแม่ ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์เชิงบวกในด้านทักษะการเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่ และทัศนคติที่ดีในการเลี้ยงดูเด็ก และภายหลังจากการใช้โปรแกรมเยี่ยมบ้าน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในด้านทัศนคติและความเชื่อของพ่อแม่

จากงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วม ของผู้ปกครองช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นทุกด้าน ในงานวิจัยนี้จึงใช้หลักการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองและครูในการพัฒนาเด็กร่วมกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะสมอง-อีเอฟ

จากงานวิจัยของ นวลจันทร์ จุฑาภักดีกุล. (2555) ได้ศึกษาและประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาทักษะด้าน Executive Functions ในเด็กปฐมวัยจนถึงเด็กประถมปลาย ซึ่งเป็นวัยเชื่อมต่อที่เด็กกำลังจะก้าวเข้าสู่วัยรุ่น ผลของวิจัยพบว่า ครูและพ่อแม่ที่ใช้ทักษะการสร้างวินัยเชิงบวกในการสอนหรือเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย จะช่วยพัฒนาการคิดด้วยสมองส่วนหน้าของเด็กให้ดีขึ้น ช่วยให้เด็กมีความพร้อมทางการเรียนและลดปัญหาพฤติกรรมที่เกิดจากความบกพร่องของ Executive Functions ลงได้ด้วย ส่วนในเด็กประถมปลาย (ป.6) พบว่าการศึกษาแบบวิถีพุทธอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ชั้นประถมต้นช่วยพัฒนา Executive Function ของเด็กเมื่อประเมินด้วยแบบทดสอบการคิดด้วยสมองส่วนหน้าสุดแบบต่าง ๆ รวมทั้งการวัดคลื่นไฟฟ้าสมองของเด็กเปรียบเทียบกับเด็กที่เรียนในหลักสูตรการศึกษาปกติ (นวลจันทร์ จุฑาภักดีกุล 2555)

ศิริพร นครชัย (2560) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาเครื่องมือประเมินสมรรถนะทักษะการจัดการทางสติปัญญาในเด็กก่อนวัยเรียน กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ นักเรียนระดับชั้นอนุบาล อายุ 4-6 ขวบ จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นเครื่องมือประเมินสมรรถนะทักษะ การจัดการทางสติปัญญา 5 ด้าน ได้แก่ (1) ความจำที่นำมาใช้งาน (Working memory) (2) การยืดหยุ่นของความคิด (Cognitive flexibility) (3) การยั้งคิด (Inhibitory control) (4) การควบคุมอารมณ์ (Emotional control) และ (5) การวางแผน (Planning) ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือด้วยการวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหาความตรงเชิงโครงสร้าง ความเที่ยง และอำนาจจำแนก ผลการวิจัยพบว่า (1) ความตรงเชิงเนื้อหา ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.50 -1.00 (2) ความตรงเชิงโครงสร้าง ได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่าง 0.51 - 0.78 (3) ความเที่ยง ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคระหว่าง .70 - .80 และ (4) อำนาจจำแนก มีค่าที่ (t) ระหว่าง 1.34 - 8.06 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ดุซฎีกา อุปการ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนกิจกรรมเสรีตามแนวคิดเครื่องมือทางปัญญาและการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างเอ็กเซ็กคิวทีฟฟังก์ชันส์ของเด็กอนุบาล ผลพบว่ากระบวนการเรียนการสอนกิจกรรมเสรีตามแนวคิดเครื่องมือทางปัญญาและการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ แนวคิดพื้นฐาน หลักการวัตถุประสงค์ เนื้อหา กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล โดยมีหลักการ 5 ประการ ได้แก่ 1) พัฒนาการและการเรียนรู้เกิดขึ้นในบริบทของการอยู่ร่วมกันในสังคม 2) อารมณ์และความสนใจจากภายในที่มีความหมายต่อตัวเด็กส่งผลต่อการเรียนรู้ 3) การเรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายและการทำงานของสมองผ่านการลงมือปฏิบัติเกิดเป็นพัฒนาการ 4) กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นโดยความสนใจจากภายใน มุ่งจุดสนใจ รับรู้ ลงมือปฏิบัติ จดจำ แล้วนำมาจัดระบบสร้างรูปแบบของตนเอง และ 5) ภาษาเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนประสบการณ์ภายนอกสู่ความเข้าใจที่เกิดขึ้นภายใน ซึ่งกระบวนการเรียนการสอนมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นกระตุ้นสมอง 2) ขั้นหยุดคิดก่อนเล่น 3) ขั้นเล่นร่วมกัน และ 4) ขั้นสะท้อนความสำเร็จ ผลของการใช้กระบวนการเรียนการสอนกิจกรรมเสรีฯ พบว่า คะแนนเฉลี่ยเอ็กเซ็กคิวทีฟฟังก์ชันส์ทั้งภาพรวมและรายด้าน ได้แก่ ความจำขณะทำงาน การยับยั้งชั่งใจ และความยืดหยุ่นทางสติปัญญาของกลุ่มทดลอง หลังการทดลองสูงกว่าก่อน

การทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 คะแนนเฉลี่ยเอ็กเซ็กคิวทีฟฟังก์ชันส์ทั้งภาพรวมและรายด้านของกลุ่มทดลองหลังการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

นอกจากนี้ ดุษฎี อุปการ (2560) ได้รวบรวมงานวิจัยจากต่างประเทศที่มีผู้ทำเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะสมอง-อีเอฟเด็กปฐมวัย มีข้อค้นพบที่น่าสนใจคือการเล่นช่วยพัฒนาทักษะสมอง-อีเอฟในเด็กปฐมวัยได้ทั้งในเด็กปฐมวัยทั่วไปและในเด็กปฐมวัยที่มีภาวะสมาธิสั้น(Tamm; Nakonezny; Hughes. 2014; Re; Capodiec; & Cornoldi.2015) โดยเด็กที่ได้รับการเล่นมีการยับยั้งตนเองดีขึ้น ความจำขณะทำงานดีขึ้น มีความคิดยืดหยุ่นมากขึ้น ชะลอความพึงพอใจ ควบคุมตนเอง และสามารถจัดการกับปัญหาได้ดีขึ้น ซึ่งกิจกรรมการเล่นที่ช่วยพัฒนาทักษะสมอง-อีเอฟ ได้แก่กิจกรรมดนตรี การเต้น การเคลื่อนไหว (Moreno; et al. 2011; Rothlisberger; et al. 2012) การเล่นสมมติ การเล่นกับตุ๊กตาและหุ่นมือ (Thibodeau; et al. 2015; Moriguchi; et al. 2015) การเล่นลูกบอล การเล่น เกม การเล่นตามกฎกติกาต่าง ๆ เกมหาคู่ เกมหาภาพที่หายไป เกมหาของ เกมการเคลื่อนไหว (Rodriguez; et al. 2015;Volckaert; & Noel. 2015)รวมทั้งกิจกรรมวาดรูป กิจกรรมที่ฝึกชะลอความพึงพอใจโดยเน้นกิจกรรมการเล่นเป็นหลักที่โรงเรียนอนุบาลของเด็ก และใช้วัสดุอุปกรณ์การเล่นที่หาได้ง่ายในราคาประหยัด (Traverso; Viterbori: & Usai. 2015)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะสมอง-อีเอฟในเด็กปฐมวัยดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่ารูปแบบกิจกรรมที่สามารถช่วยพัฒนาทักษะสมอง-อีเอฟในเด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่การเล่น ซึ่งกิจกรรมการเล่นมีความหลากหลาย เช่น กิจกรรมดนตรี การเล่นสมมติ การเล่นเกม การเล่นตามกฎกติกาต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้นำความรู้ดังกล่าวมาใช้เป็นกรอบแนวคิด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

